

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS FOR COMBATING CORRUPTION

Довженко Я.М., магістр права,
молодий науковець

Статтю присвячено дослідженню проблеми міжнародно-правових стандартів протидії корупції. Дослідження цього питання дало можливість дослідити основні стандарти, які ставить міжнародна спільнота в питаннях боротьби з корупцією. В ході дослідження проаналізовані основні міжнародні антикорупційні акти ООН, Ради Європи та Організації економічного співробітництва та розвитку в часовому періоді їх видання та їх вплив на боротьбу з корупцією на міжнародному рівні.

Міжнародні Конвенції за своєю природою визначають стандарти заходів та правил, які країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері протидії корупції, поняття та види корупційних діянь, напрямки та ключові засади здійснення державами-учасницями заходів щодо запобігання та протидії корупції. В основу Міжнародних договорів органічно покладено дві ключові засади – заходи щодо запобігання корупції та боротьба із цим явищем. Вони встановлюють зобов'язання для держав-учасниць про криміналізацію у національному законодавстві корупційних діянь, посилення заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею, переслідування та застосування кримінальних санкцій щодо осіб, які скоїли такі діяння.

Міжнародні акти визначають перелік корупційних діянь, які визначає як кримінально-карними. Суб'єктами відповідальності за корупційні діяння визнаються державні посадові особи будь-якої іншої держави, члени іноземних представницьких органів та міжнародних парламентських асамблей, посадові особи міжнародних організацій, судді і посадові особи міжнародних судів, особи, які обіймають керівні посади в у приватних підприємствах.

Міжнародні акти визначають основні напрямки боротьби з корупцією на національному рівні, зокрема: розслідування, кримінальне переслідування, запобігання, освіта та просвітницька робота, та передбачають міжнародне співробітництво, технічну допомогу та координацію діяльності в сфері боротьби з корупцією, розширення надання консультативних послуг і технічної допомоги з розробки національних стратегій, розробки і вдосконалення законодавства.

Ключові слова: корупція, корупційні злочини, хабарництво, запобігання та протидія корупції, міжнародні стандарти, міжнародне співробітництво.

The article is dedicated to the problem of international legal standards for combating corruption. The study of this issue gave an opportunity to investigate the main standards which international community uses in combating corruption. In the course of the study, the main international anti-corruption regulations of the UN, the Council of Europe and the Organization for Economic Cooperation and Development during the period of their publication, and their impact on combating corruption at the international level were investigated.

The International Conventions in their legal nature define the standards of measures and rules that countries can apply to strengthen their legal standards and regimens of state regulation in combating corruption, the concept and types of corruption-related acts, the directions and key principles for the implementation of measures to prevent and combat corruption by participating countries. The International treaties are based on two key principles – measures aimed at prevention and combating corruption. They impose obligations on participating countries aimed at criminalization of corruption acts in national legislations, strengthening of measures aimed at more effective and efficient prevention and combating corruption, prosecution and enforcement of criminal sanctions against those who have committed such acts.

The International regulations determine the list of corruption acts, which are defined as criminal offenses. The subjects of responsibility for corruption acts are state officials of any other state, members of foreign representative bodies and international parliamentary assemblies, officials of international organizations, judges and officials of international courts, persons who hold management positions in private enterprises.

The International regulations define the main areas of combating corruption at the national level, in particular: investigation, prosecution, prevention, training and educational work and assume international cooperation, technical assistance and coordination of anti-corruption activities, extension of advisory services and technical assistance in the development of national strategies, development and improvement of legislation.

Key words: corruption, corruption-related crimes, bribery, prevention and combating corruption, international standards, international cooperation.

Створення ефективної системи протидії корупції та зменшення негативних впливів корупції на всі сфери життя суспільства – одне з найважливіших завдань міжнародної спільноти. Необхідність реагування міжнародної спільноти на загрози і проблеми, джерелом яких є корупція, спричинило розробку міжнародних нормативно-правових актів щодо запобігання корупційним проявам як на міжнародному, так і на регіональному рівнях.

Мета статті полягає в аналізі та з'ясуванні особливостей кримінально-правової протидії корупції на міжнародному рівні та міжнародних стандартів у цій діяльності.

Міжнародні нормативно-правові акти з питань протидії корупції за суб'єктами їх прийняття можна поділити на:

- 1) Міжнародні антикорупційні акти прийняті ООН;
- 2) Акти Ради Європи;
- 3) Акти Організації економічного співробітництва та розвитку.

Одним із перших міжнародних актів, яким засуджувались всі форми корупції, є ухвалена 11 грудня 1975 року Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3514(XXX). Зазначена резолюція рекомендувала державам приймати законодавство, проводити розслідування та застосовувати відповідні нормативно-правові заходи щодо протидії корупції.

У Декларації ООН «Про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 року зазначено, що «держави-члени індивідуально і через міжнародні регіональні організації, вживаючи заходів з урахуванням конституції і основних правових принципів кожної держави та відповідних національних законів, зобов'язуються вживати ефективних та конкретних заходів боротьби з усіма формами корупції, хабарництва і пов'язаними з ними протиправними діями у міжнародних комерційних операціях, зокрема, забезпечувати ефективне застосування чинних законів, які забороняють хабарі у міжнародних комерційних операціях, сприяти прийняттю законів з цією метою там, де їх не існує, і закликати приватні і державні корпорації, що знаходяться під їх юрисдикцією, у тому числі і транснаціональні корпорації, які займаються міжнародними комерційними операціями, і окремих осіб, які займаються такими операціями, сприяти досягненню цілей цієї Декларації, встановити на ефективній і погоджувальній основі кримінальну відповідальність за давання хабарів іноземним державним посадовим особам, при цьому ніяким чином не виключаючи, не утруднюючи і не затримуючи прийняття заходів за провадження цієї Декларації на міжнародному, регіональному або національному рівні».

Декларація визначає, що хабарництво може включати, зокрема, такі елементи:

а) пропозицію, обіцянку або передачу будь-яких виплат, подарунків або інших благ, прямо або побічно, будь-якою приватною або державною корпорацією, в тому числі транснаціональною корпорацією, окремою особою якої-небудь держави будь-якій державній посадовій особі або обраному представникові іншої країни як неправомірної винагороди за виконання або утримання від виконання цією посадовою особою або представником своїх обов'язків у зв'язку з тією чи іншою міжнародною комерційною операцією;

б) вимогу, прийняття або отримання, прямо або опосередковано, будь-якою посадовою особою або обраним представником будь-якої держави виплат, подарунків або інших благ у будь-якої приватної або державної корпорації, в тому числі транснаціональної корпорації, або окремої особи з іншої країни як неправомірної винагороди за виконання або утримання від виконання цією посадовою особою або представником своїх обов'язків у зв'язку з тією чи іншою міжнародною комерційною операцією.

Передбачені також шляхи взаємодії та сприяння щодо кримінальних розслідувань, судових розглядів, порушень у зв'язку з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях в межах національних законів відповідних країн, або відповідно до двосторонніх договорів та інших застосовуваних домовленостей відповідних країн. Така взаємодія передбачає надання документів та інформації, допит та вручення документів, які стосуються кримінальних розслідувань та інших розглядів, оповіщення про початок і результати будь-яких кримінальних розглядів, що стосуються хабарництва у міжнародних комерційних операціях, інших держав, які можуть мати юрисдикцію щодо того ж злочину, процедури видачі, коли і де це доречно.

Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року визначає кримінально караними такі діяння: обіцянка, пропозиція або надання публічній посадовій особі особисто або через посередників, будь-якої неправомірної вигоди для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи або вимагання чи прийняття публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної або юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків, коли вони вчиняються навмисно.

Одним з основоположних документів у сфері боротьби з корупцією є Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року. Це перша універсальна Конвенція ООН проти корупції, яка узагальнює раніше проведену правотворчу роботу з цього питання на міжнародному рівні. Конвенція визначає пакет стандартів, заходів та правил, які країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері протидії корупції.

У статті 20 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року закріплено, що «за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати».

Цей міжнародний юридичний акт є результатом спільних міжнародних домовленостей, в якому складені ключові положення, необхідні в практичній діяльності щодо протидії корупційним проявам. Цілями Конвенції є:

1) сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею;

2) заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів;

3) заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном.

В основу Конвенції органічно покладено дві ключові засади – заходи щодо запобігання корупції та боротьба із цим явищем. [8] Конвенція містить 71 статтю та визначає ключові засади здійснення державами-учасницями політики у сфері запобігання та протидії корупції: запровадження органу або органів із запобігання та протидії корупції (стаття 6), оптимізацію функціонування публічного та приватного сектору (статті 7 та 12), запровадження кодексів поведінки державних посадових осіб (стаття 8), забезпечення доступу громадськості до процесів протидії корупції (стаття 13), впорядкування сфери державних закупівель й управління державними фінансами (стаття 9) тощо.

Конвенція встановлює зобов'язання для держав-учасниць:

1) криміналізацію у національному законодавстві корупційних діянь;

2) посилення заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею;

3) переслідування та застосування кримінальних санкцій щодо осіб, які скоїли такі діяння;

4) вжиття превентивних заходів у державному і приватному секторах.

Конвенція передбачає заохочення, сприяння і підтримку міжнародного співробітництва та технічної допомоги в запобіганні корупції і боротьбі з нею та обміном інформацією, посилює міжнародне співробітництво у сфері розслідування кримінальних справ та провадженні з цивільно-правових та адміністративних питань, пов'язаних із корупцією, надає ефективні юридичні механізми щодо повернення активів, передбачає порядок видачі осіб, які скоїли кримінально-карні діяння, передбачає порядок надання технічної допомоги, зокрема в поверненні активів, заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном.

Конвенція ООН проти корупції містить перелік корупційних діянь, які визначає як кримінально-карними:

– підкуп національних державних посадових осіб чи іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій;

– розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою;

– зловживання впливом в корисливих цілях;

– зловживання службовим становищем;

– незаконне збагачення; підкуп та розкрадання майна у приватному секторі;

– відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом;

– перешкодження здійсненню правосуддя.

Держави-учасниці взяли на себе зобов'язання щодо імплементації антикорупційних заходів, які впливають на національне законодавство, інституту та правозастосування. Кожна держава забезпечує, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, наявність органу чи органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів [9, с. 54].

Аналіз Конвенції ООН проти корупції дає підстави виділити низку превентивних функцій щодо запобігання корупції, зокрема: запобігання конфліктові інтересів, подання майнових декларацій, запобігання відмиванню грошей, фінансовий контроль за витрачанням бюджетних коштів, забезпечення прозорості державної служби [9, с. 54].

Міжнародні акти визначають основні функції у напрямку боротьби з корупцією, зокрема: розслідування,

кримінальне переслідування, запобігання, освіта та про-світницька робота. Додатковими функціями, необхідними для забезпечення комплексного спрямування антикорупційної стратегії країни, є координація, моніторинг та дослідження корупції [9, с. 54].

Конвенція з боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій від 21 листопада 1997 року передбачає встановлення національним законодавством кримінально-карним діянням свідому пропозицію, обіцянку або надання прямо або через посередників будь-яких матеріальних, грошових чи інших переваг з боку будь-якої юридичної або фізичної особи на користь посадових осіб іноземних держав, або для таких посадових осіб, або для третіх осіб в обмін на певні дії або бездіяльність цієї посадової особи в зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків з метою отримання або збереження ділової вигоди, а також отримання неналежних переваг при здійсненні міжнародних ділових операцій.

Конвенція дає визначення поняття «посадова особа іноземної держави». До яких відносяться особи, що займають посаду або виборну посаду в органі законодавчої, виконавчої чи судової влади іноземної держави, особи, які відправляють державні функції для іноземної держави, в тому числі і для державного агентства або державного підприємства, представники державних міжнародних організацій.

Конвенція передбачає кримінальне переслідування випадків підкупу посадових осіб, виявлення спілників та підбурювачів цього злочину. Конвенція визначає, що замах на підкуп або змова з метою давання хабара посадовій особі іноземної держави є таким же кримінальним злочином, як і замах на підкуп або змова з метою давання хабара посадовій особі відповідної країни.

Міжнародні та регіональні акти наводять перелік корупційних злочинів. Типологія корупційних злочинів є стандартною для всіх країн.

Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року визначає злочинними такі дії:

- конверсія або переведення майна, якщо відомо, що таке майно є доходами від злочинів, з метою приховання або маскування незаконного походження цього майна або з метою надання допомоги будь-якій особі, що бере участь у вчиненні основного злочину, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої діяння;

- приховання або маскування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, прав на майно або його приналежність, якщо відомо, що таке майно є доходами, одержаними злочинним шляхом;

- придбання, володіння або використання майна, якщо в момент його отримання відомо, що таке майно одержане злочинним шляхом;

- участь, причетність або вступ у зговір з метою вчинення будь-якого зі злочинів, визначених цією статтею, замах на його вчинення, а також підсобництво, підбурювання, сприяння або надання порад під час його вчинення.

У прийнятій 06 листопада 1997 року Комітетом Міністрів Ради Європи Резолюції (97) 24 «Двадцять принципів боротьби з корупцією» визначальними для національного законодавства держав є принципи:

- здійснення ефективних заходів щодо запобігання корупції та підняття суспільного розуміння і просування етичної поведінки;

- визнання національної та міжнародної корупції кримінальною;

- забезпечення відповідних заходів для конфіскації і позбавлення доходів в результаті випадків корупції;

- запобігання тиску на юристів, які займаються випадками корупції;

- незалежності і автономності та спеціалізації людей або органів, що відповідають за боротьбу з корупцією та

забезпечення їх відповідними засобами і навчанням для виконання їх завдань;

- прозорості організації, функціонування та прийняття рішень публічними адміністраціями;

- широкого розвитку міжнародного співробітництва у всіх областях боротьби з корупцією.

Більшість цих принципів знайшли відображення у Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу проти корупції від 21 січня 1999 року.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) Ради Європи від 21 січня 1999 року вперше визнала кримінально карними: давання хабара національним державним посадовим особам, одержання хабара національними державними посадовими особами, хабарництво членів національних представницьких органів, хабарництво іноземних державних посадових осіб, хабарництво членів іноземних представницьких органів, давання хабара у приватному секторі, одержання хабара у приватному секторі, хабарництво посадових осіб міжнародних організацій, хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей, хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів, зловживання впливом. Кримінально карними визнається також співучасть у їх скоєнні, передбачається пошук, арешт та конфіскація доходів, одержаних злочинним шляхом. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року вніс до цього переліку також давання і отримання хабара національними та міжнародними арбітрами, а також національними та міжнародними присяжними засідателями. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року цей перелік доповнила такими корупційними злочинами як: розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення, розкрадання майна в приватному секторі, відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією: приховування, перешкоджання здійсненню правосуддя.

Суб'єктами відповідальності за корупційні діяння визнаються державні посадові особи будь-якої іншої держави, члени іноземних представницьких органів та міжнародних парламентських асамблей, посадові особи міжнародних організацій, судді і посадові особи міжнародних судів, особи, які обіймають керівні посади в у приватних підприємствах. Концепція передбачає встановлення на національному рівні кримінальної відповідальності за відмивання доходів отриманих від корупційних злочинів, зловживання впливом. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року вніс до цього переліку також національних та міжнародних арбітрів, а також національних та міжнародних присяжних засідателів.

Відповідно до Цивільної Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04 листопада 1999 «корупція» визначається як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання. Конвенція передбачає:

- прийняття сторонами у внутрішньому законодавстві ефективних засобів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій;

- право осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, на порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду. Така компенсація може охоплювати матеріальні збитки, втрачену вигоду та немайнову шкоду.

Відповідно до Цивільної Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04 листопада 1999 «корупція» визначається як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання. Конвенція передбачає:

– прийняття сторонами у внутрішньому законодавстві ефективних засобів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій;

– право осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, на порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду. Така компенсація може охоплювати матеріальні збитки, втрачену вигоду та немайнову шкоду.

Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 року щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, є найважливішим у сфері боротьби з корупцією в Європейському Союзі. В ній визначено основні засади протидії з цим негативним явищем та окреслено принципи вдосконалення протидії корупції в нових країнах – членах, країнах-кандидатах і третіх країнах. Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», визначає поняття «активної» та «пасивної» корупції і встановлюються санкції у відношенні осіб, у тому числі юридичних, за вчинення такого роду злочинів [7. с. 237].

Згідно з Єдиними правилами проти корупції у сфері фінансування політичних партій та виборчих кампаній, затвердженими Рекомендацією 2003 (4) Комітету Міністрів Ради Європи, державам-членам Ради Європи запропоновано законодавчо на національному рівні визначити порядок фінансування та здійснення внесків на користь політичних партій.

В рамках Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР), і зокрема, її Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії схвалено Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії ОЕСР (2003 рік).

Основними принципами Стамбульського плану дій є «розвиток ефективної і прозорої системи державної служби, посилення боротьби з хабарництвом та забезпечення чесності в бізнесі, підтримка активної участі громадськості у реформах» [11. с. 26]. Стамбульський план дій не містить власних антикорупційних стандартів, однак слугує ефективною основою для комплексної і цілеспря-

мованої реалізації наявних конвенцій, інших міжнародних стандартів і передової практики [10.]

Не залишають без уваги проблему корупції міжнародні організації на інших континентах. Так, у прийнятій 29 березня 1996 року Організацією американських держав Міжамериканській конвенції проти корупції передбачається визнання в національному законодавстві країн кримінально карними транснаціональне хабарництво.

Отже, на міжнародному рівні створена цілісна нормативно-правова система протидії корупції, яка є орієнтиром для держав при створенні свого власного, національного законодавства для боротьби із цим видом діянь. Чинні міжнародні договори за своєю природою визначають стандарти у сфері протидії корупції, поняття та види корупційних діянь, напрямки та ключові засади здійснення Державами-учасницями заходів щодо запобігання та протидії корупції, передбачають міжнародне співробітництво, технічну допомогу та координацію діяльності у сфері боротьби з корупцією, розширення надання консультативних послуг і технічної допомоги з розробки національних стратегій, розробки і вдосконалення законодавства.

Міжнародні акти визначають основні функції у напрямку боротьби з корупцією, зокрема: розслідування, кримінальне переслідування, запобігання, освіта та про-світницька робота. Додатковими функціями, необхідними для забезпечення комплексного спрямування антикорупційної стратегії країни, є координація, моніторинг та дослідження корупції [7. с. 54].

Чинні міжнародні договори за своєю природою визначають стандарти у сфері протидії корупції, поняття та види корупційних діянь, напрямки та ключові засади здійснення Державами-учасницями заходів щодо запобігання та протидії корупції, передбачають міжнародне співробітництво, технічну допомогу та координацію діяльності у сфері боротьби з корупцією, розширення надання консультативних послуг і технічної допомоги з розробки національних стратегій, розробки і вдосконалення законодавства. Типологія корупційних злочинів є стандартною для всіх країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй «Про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 року // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію – К.: Школяр, 1999. – 480 с.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 11 грудня 2003 року: Ратифіковано Законом України від 18.10.2006 р № 251-V «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 50. – Ст. 496.
3. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 06 листопада 1997 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_845.
4. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року: Ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.10. 2006 р. № 252-У // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 50. – Ст. 497.
5. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року: Ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією» від 16.03.2005 р. № 2476-IV // *Відомості Верховної Ради України*, – 2005. – № 16. – Ст. 266.
6. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 року: Ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.10. 2006 р. № 253-У // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 50. – Ст.498.
7. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ: 2012. – 237 с.
8. Зінчук О. М. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні / Зінчук О.М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/21048>.
9. Новіков О.Ф. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. / О.Ф Новіков / – Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». – 2015. – Вип. 43. – С. 52-57.
10. Правові засади та практичні аспекти запобігання корупції / Лекційні матеріали для тренінгового навчального курсу для працівників державних органів та посадових осіб місцевого самоврядування. с. 79 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dhrp.org.ua/uk/publikatsii/1586-20161204-ua-publication.
11. Скулиш Є.Д. Антикорупційна політика держави та її вплив на розвиток суспільства / Є.Д. Скулиш / *Вісник національної академії прокуратури України* – № 2. – 2011. – С. 22-28.